

HALK RİVAYETLERİNE VE OSMANLI BELGELERİNE GÖRE KARAÇAY MALKAR TÜRKLERİ'NİN ANADOLU'YA GÖÇLERİ*

Public Accounts and Ottoman Documents to According to Turkey in Migration
of Turkish Karachai-Balkarian

Tuncay AÇIK**

Öz: Rusya Federasyonu içinde Karaçay Çerkes Cumhuriyeti ve Kabardey-Balkar Cumhuriyeti, Türkiye, Suriye, Kırgızistan, Kazakistan ve Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere dünya'nın muhtelif yerlerinde yaşayan Karaçay- Malkar Türkleri, 19. Yüzyılda Kuzey Kafkaslardan siyasi, dini, ekonomik ve sosyal v.b. birtakım nedenlere bağlı olarak Osmanlı Devleti topraklarına göç etmişler ve Türkiye'nin değişik yerlerine yerleşmişlerdir. Karaçaylılarda ilk göç fikri 1828 yılında Hasavka Savaşının kaybedilmesiyle başlamıştır. 1885-1886 ile 1905-1907 yılları arasında Karaçay göçleri en yoğun dönemini yaşamıştır. Biz makalemizde Kafkasya'dan Anadolu'ya göç eden Karaçay Muhacirlerin yıllardır anlata geldikleri bilgilerle, Osmanlı Arşivlerindeki bilgileri karşılaştırarak makalemizi hazırladık. Makalemizde Karaçaylıların göç etme sebeplerini, göç için yaptıkları hazırlıkları, göç güzergâhlarını, göç esnasında yaşadıkları sıkıntıları, Osmanlı topraklarına gelişlerini, Anadolu'da iskânlarını, iskân sırasında karşılaştıkları sorunları, Osmanlı Devletinin Karaçaylılara yaptıkları yardımları anlatmaya çalıştık.

Anahtar kelimeler: Kafkasya, Osmanlı Devleti, Rusya, Göç, Karaçaylar, iskân.

Abstract: Karachay-Balkar Turks who live in various places of the world, situated in the Russian Federation, mainly Karachay-Cherkes Republic and Kabardino-Balkaria Republic, Turkey, Syria, Kyrgyzstan, Kazakhstan and the United States of America emigrated from North Caucasus to Ottoman Empire territory in 19th century for reasons of political, religious, economic and social and settled down different areas of Turkey. The first idea of

Makale Gönderim:
09.10.2015
Kabul Tarihi:
10.12.2015

* Bu makale 23 – 29 Kasım 2014 tarihlerinde Rusya'nın başkenti Moskova'da Rusya Bilimler Akademisinde düzenlenen "Karaçay-Balkar Halkının Etnogenezi, Etnik ve Sosyal-siyasi Tarihi, Dil ve Kültürünün Oluşumu" konulu Kongrede sunulan bildirinin yeniden gözden geçirilmiş halidir.

** MEB, Öğretmen, Uludağ Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Doktora Öğrencisi, tacik26@mynet.com.

migration in Karachays began in 1828 with the loss of Hasavka War. Karachay migration experienced the most intense period between the years 1885-1886 and 1905-1907. We prepared our article comparing the information of Karachay immigrants who emigrated from Caucasia to Anatolia with the information of Ottoman archives. In our article, we try to explain the reasons for migration of Karachays, their preparations for migration, migration routes, problems they faced during the migration, their arrival in Ottoman territories, their settlement in Anatolia, the problems they encountered during the settlement and Ottoman Empire's support for Karachays.

Keywords: *Caucasus, Ottoman Empire, Russia, Migration, Karachays, settlement.*

Göç, dini, siyasi, iktisadi, sosyal nedenlerle veya başka zorlayıcı sebeplerle topraklarında eskisi gibi rahat yaşama imkânı kalmayan toplulukların kendi istekleri veya istekleri dışında buldukları yeri terk etmeleridir. XIX. yüzyılın ikinci yarısından başlayıp 1907 yılının başlarına kadar aralıklarla devam eden Karaçay göçlerinin dini, siyasi, ekonomik, toplumsal v.b. olmak üzere birçok nedeni vardır. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası ile 1905-1907 yılları arasında Karaçay göçleri en yoğun dönemini yaşamıştır. 2 Kasım 1828 tarihinde Karaçay topraklarının Ruslar tarafından işgaliyle neticelenen Hasavka Savaşının kaybedilmesiyle az sayıdaki Karaçaylı Kars ilinin sınır köylerine gelerek yerleşmişlerdir. Fakat bu göç edenler Karaçaylılık kimliğini devam ettirememişlerdir. Bunların büyük bir kısmı zaman içerisinde İstanbul, Ankara gibi büyük şehirlere göç ederek Karaçaylılık özelliklerini kaybetmişlerdir (Nevruz, 2000: 25).

İlk ciddi göç dalgası 1885-1886 yıllarında olmuştur. 1.500 kişiden oluşan bir Karaçay grubu (Tavkul, 2014:7)1885 yılında Rostof elçiliği (şehbenderi) aracılığıyla Dâhiliye Nezaretine başvurarak Osmanlı topraklarına göç etmek istediklerini bildirmiştir. Olumlu cevap alacakları düşüncesiyle göç hazırlıklarına başlamışlardır. Fakat bekledikleri olumlu cevap bir türlü gelmemiştir. Bunun üzerine Rus makamlarıyla resmi ilişkiyi kestikleri halde Rostof Şehbenderliği, Muhacirin Komisyonu'nca engel çıkarıldığı gerekçesiyle bizleri sürekli oyalamaktadır. Bizler de son çare olarak sizlere müracaat etmek durumunda kaldık diyerek Sadrazamlık makamına aşağıdaki telgrafı göndermişlerdir.

Rostof,

Yüce Başbakanlık Makamına, Kulları Kafkasya'da ikamet eden Karaçay halkı olup din ve devletimize hicret etmek arzusuyla bütün mal varlığımızı satarak pasaportlarımızı almışsak da Muhacirin Komisyonu'nca izin verilmediği sebebiyle Rostof Şehbenderi (konsolosu) hicretimize müsaade etmemektedir. Bizler ise geçimimizi temin edecek bütün hayvanlarımızı, arazimizi, eşyalarımızı satmış bulunmakta ve sokakta kalmış bir durumdayız. Lütfen! Allah ve Peygamberimiz aşkına hicretimize izin vermenizi istirham ederiz. 15 Mayıs sene 1885.

Ümeradan Vekil-i ahali-i Karaçay Hacı Zekeriya Abayef, Ümeradan Şambiyef (BOA, Y, A. RES, No:29/41).

Yazışmalar neticesinde göç izni alan yaklaşık 500 aileden oluşan Karaçay grubunun büyük bir bölümü deniz yoluyla İstanbul, Samsun ve Suriye'ye ulaşırken küçük bir grup da kara yoluyla Kayseri'ye gelmiştir. 75 haneden oluşan bir muhacir grubu Şam şehrine 20 km mesafede kurulan Bley ve Boydan köylerine, İstanbul ve Samsun'da karaya çıkan 75'er haneden oluşan iki gruptan biri Eskişehir'e bağlı Yazılıkaya diğeri ise Akhisar köylerine yerleştirilmişlerdir. Samsun iline gelen muhacirlerden yaklaşık 100 ailelik bir grup Tokat ili Reşadiye ilçesine bağlı Çilehane köyüne, bir o kadarı da aynı ilin Artova ilçesine bağlı Arpacı-Karaçay köyüne yerleştirilmişlerdir. 25 aileden oluşan küçük bir grup da Sivas ilinin Yıldızeli ilçesine

bağlı Emirler köyüne aynı göç kafilesine bağlı 8-10 hanelik bir grup da Konya Ereğlisi'ne yakın bir mezraya yerleşmişlerdir. Kara yoluyla gelen 40-45 hanelik grup ise uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra Kayseri iline ulaşmış ve Pınarbaşı ilçesine bağlı Eğri Söğüt köyüne yerleştirilmişlerdir (Nevruz, 2000: 25).

1885 yılında Türkiye'ye göç eden muhacirlere, Anavatan'da kalanlar "Birinçi İstampulçula/İlk İstanbulcular" adını vermişlerdir. Muhacirlerin arkasından Kafkasya'da kalan yakınları ağıtlar yakmışlar, mersiye tarzında türküler söylemiştir (Nevruz, 2000: 25). Bu yazılan türkülerden bir tanesi şu şekildedir (Bice, 1990: 209).

Karaçay Türkçesi

İstampul'çula İstanbul'ga ketdile
Munda kalganlaga ne kıynlıkla cetdile
Ol künlede bizge bolur bolgandı
Ak betleden kızıl nurla ongandı
Ol künle mahşarlanı künüdü
Oy anam! Seni eki eşigin kurugandı
Meni atam' İzlegeningi tabgansa
İçinden çıkgan eki balanı
Gâvur koluna cuvuk cetmegen adamlaga
atgansa
Cılay cılay ol aruv sanlarım eki egeçim
Artımda kalgan carlı eki egeçim
Oramla da it küçükleça uluyla

Türkiye Türkçesi

İstanbulcular İstanbul'a gittiler
Burada kalanlara ne güçlükler yettiler
O günlerde bize olacak oldu
Ak yüzlerden kızıl nurla yükseldi
Ol günler mahşerlerin günüdür
Oy anam! Seni iki kapın kurudu
Benim babam! Aradığını bulmuşsun
İçinden çıkan iki yavrunu
Gâvur eline yakın olmayan adamlara
atmışsın
Ağlaya ağlaya o güzel vücudun kuruyor
Arkamda kalan zavallı iki kız kardeşim
Sokaklarda köpek yavruları gibi uluyor.

İkinci toplu göç 1905 yılında olmuştur. Bu göçe ise "Ekinçi İstampulçula/İkinci İstanbulcular" adı verilir. Rus-Japon Harbi için Karaçay erkeklerinin de askere alınmak istenmesi, vergilerin her geçen gün artırılması, Karaçay köylerinde Rus okulları açılarak Rusça öğretilmeye başlanması, arazilerin yetersiz olması, yetersiz olan bu arazilerinde Karaçaylıların ellerinden alınarak başka topluluklara verilmek istenmesi, Mekte, Medine, Şam gibi kutsal mekânlara yakın olunma isteği, gelecekte dini inançlarını yaşama konusunda tereddütler yaşanması gibi nedenler 1905 göçlerinin en önemli sebepleridir.

Endişelerin her geçen gün artması üzerine Karaçay büyükleri toplanmış ve demişler ki "Bunlar bizim ne dinimizi ne dilimizi ne adetlerimizi koymayacaklar, zor zamanlar yaklaşıyor. Bugün rahatımız iyidir fakat bir gün mutlaka huzurumuz bozulacaktır. Şimdiden bazı tedbirler almalıyız (Kallımcı, 2012: 10)". Bütün köylere göç meselesini görüşmek üzere haberciler gönderilmiştir. Karaçay ileri gelenleri bir araya gelmişler ve göç meselesini enine boyuna tartışmışlardır. Herkes görüşünü dile getirmiştir. Göç edilmesini savunan grup: "Ruslar 1828 yılında topraklarımızı işgal ettiler. O tarihlerden beri mücadele halindeyiz. 1885 yılında soydaşlarımızın bir kısmı Osmanlı topraklarına göçtü. Ruslar okullar açarak dilimizi, içkiyi yaygınlaştıracak

ahlâkımızı bozmaya çalışıyorlar. İslâm ve Türklük şuurunu zayıflatmak için var güçleriyle çalışıyorlar. Kafkas halklarının kurmuş oldukları birliği parçalamaya çalışıyorlar. Burada kaldığımız sürece Ruslar karşısında dayanabilmemiz mümkün değildir. Zaman kaybetmeden Osmanlı topraklarına, kardeşlerimizin yanına göç edelim. Ruslara kafa tutacak güce ulaştınca tekrar gelir bu güzel toprakları geri alırsınız (Kallimci, 2014: 22-23) demişlerdir.

Bazıları ise göç edilmesine karşı çıkarak: “Burada kalalım. Vatan terk edilmez. Kanımızın son damlasına kadar mücadele edelim. Kaderimizde ne varsa o olur. Rusların arzusu zaten bizim bu topraklardan göç etmemizi sağlamak ve topraklarımızı kendi kontrolleri altına almaktır. Sayımız azalırsa bunu daha kolay gerçekleştireceklerdir (Kallimci, 2014: 22-23)”. Uzun görüşmelerin neticesinde isteyen gitsin, istemeyen kalabilir fikri benimsenmiştir. Kalanlar bu toprakları savunurlar, gidenler ise kültürlerini muhafaza ederler görüşü ortaya çıkmıştır. Göç izni almak için İstanbul'a bir heyet gönderilmesi ve Sultan II. Abdülhamid'e göç izni için müracaatta bulunulması kararlaştırılmıştır. Karaçay'ın ileri gelenlerinden Osman Tuvgan Valide Sultan aracılığıyla Padişah II. Abdülhamid'e bir telgrafname yazarak Karaçaylıların göç edebilmeleri için izin istemiştir (BOA, Y.PRK. ZJ, NO:48/46).

Şanı Büyük Valide Sultan Hazretleri aracılığıyla Yüce Halifelik Makamına

Cenabı-ı Hakk sene-i Halifelik Makamı Koruyuculuğunuzun sene-i devriyesini ziyadeleştirsün. Kulları, Kafkasya'da bulunan soylu Türk Karaçay kabilesinden olup, Rusya Devleti, kabilemiz halkını Müslüman kardeşlerimize karşı askerliğe sevk etmek, erkek ve kız çocuklarımızı Rusça okutmak yoluyla Ruslaştırmak için her köye mektepler yaparak Rusçayı öğrenmeye zorladığı gibi, İslâm dinine aykırı işler yapmamız konusunda ısrarlarından dolayı hicret yapmak için Rusya Hükümetinden aldığımız resmi evraklı 370 hanenin listesiyle 22 Mart 1903 tarihinde 77 ve 394 numarasıyla Dışişleri Bakanlığına verilmiş oradan Müslüman Göçmenler Büyük Komisyonu yazı ile Sadrazamlık Makamından Padişahlık makamına gönderildiği söylenmekte ise de henüz bir netice alınmadığından dört gözle birçok İslam evladı fermanınızı beklemektedir. Son söz şevketli Padişahımız efendimiz hazretlerindir. 17 Ağustos sene 1319 / [30 Ağustos 1903]

Sirkeci'de Osman Ağa ikametinde Vekil-i Ahali-i Kafkasya El-hac Osman Toğan

Göç meselesini görüşmek içinde bir heyet İstanbul'a gelmiştir. Bu gelen heyet şu kişilerden oluşmaktaydı: Sılpağarlanı Abek, Kurgaklanı Ramazan Efendi, Golalanı Osman Hacı ve Karabaşlanı Tuwganbiy. İstanbul'da yaklaşık olarak üç ay kalan heyet saray erkânı ile görüşerek Şam vilayetine hicret etmek istediklerini, geldikleri zaman her türlü yardımın ve kolaylığın sağlanacağı konusunda söz alarak Karaçay'a geri dönmüşlerdir. Rus makamlarından da izin alınarak göç hazırlıklarına başlanmıştır. Göç etmek isteyenlerin isimleri ve sayıları belirlenerek Novorossiysk liman şehrinde iki gemi kiralanmıştır. Daha sonra göç “Evveli Şam, ahiri Şam La ilahe illallah” zikirleriyle başlamıştır. İki gün süren zorlu bir yolculuktan sonra İstanbul'a ulaşılmıştır. Kafilenin

ileri gelenleri saray erkânına daha önceki yapmış oldukları görüşmeleri hatırlatarak geldiklerini ve yardımlarını beklediklerini söylemişlerdir (Bağcı,2003: 17-19).

Dağlık ve soğuk bir iklimden gelen kafilenin Şam'ın sıcak iklimine dayanamayacağını düşünen Saray erkânı İstanbul veya Anadolu'nun uygun bir yerine yerleşmelerinin kendileri açısından daha iyi olacağı söylemişlerdir. Saray'ın bu teklifi uzun görüşmeler neticesinde yapılan oylama ve istişare ile kabul edilmiştir. Ancak her şeye rağmen Şam'a gitme konusunda ısrarlı olan bir grubun etkisiyle trene binilerek Şam'a doğru yola çıkmıştır. Konya Valisi Faik Bey'e gelen bir telgrafa göre Karaçay kafilesi ikna edilerek Konya'da kalmaları Sultan Abdülhamit Han tarafından emredilmektedir. Konya Valisi Faik Bey'in Karaçaylıların ileri gelenleri ile yaptığı görüşmeler sonucunda ikna yoluyla trenden indirilen kabile, Konya'nın Sedirler, Araplar, Kadınlar Pazarı ve Eski Garaj gibi semtlerin civarında bulunan ev, misafirhane ve hanlara yerleştirilmiştir. Devlet onların yeni evler yapınca kadar her türlü ihtiyaçlarını karşılamıştır (Bağcı,2003: 17-19).

Bu arada muhacirler uzun araştırmalar neticesinde Konyanın o dönem bir köyü olan Sarayönü tren hattına yakın olan Başhöyük mevkiini kendilerine uygun bir yerleşim yeri olarak tercih etmişlerdir (BOA, A.MKT. MHM, NO:529/75). Osmanlı Devleti muhacirler için hemen ev inşasına başlamıştır. Evlerin yapımı bitince devlet töreniyle evler muhacirlere teslim edilmiştir. Yine göçmenlere yeterli miktarda arazi ve bu arazileri ekip biçebilmeleri için birer çift hayvan verilmiştir.

Konya'ya gelen muhacirlerden bir kısmı kendilerine gösterilen yerleri beğenmeyerek firar etmişlerdir (BOA, A.MKT. MHM.529/75). Muhacirlerin firar etmelerin sebepleri; Konya'nın tabiat şartları ve havasıyla uyum sağlayamamaları (BOA, A.MKT. MHM,530/40), dağlık ve hayvancılığa uygun yerlerde yaşamak istemeleri, Karaçaylılar arasında devam eden kölelik anlayışı, beylik- kulluk gibi toplumsal tabakalaşmadan kaynaklanan sorunların devam etmesidir (BOA, A.MKT. MHM, NO: 529/19).

Konya'dan firar eden 177 hane 1200 kişiden oluşan Karaçay grubu Afyon ilinin Aziziye kasabasının Kilise yaylasına yerleşmek istemişlerdir. Fakat muhacirlerin bu isteği diğer muhacir gruplara kötü örnek olabileceği endişesiyle Osmanlı Hükümeti tarafından kabul edilmemiştir. İkna ve iyi muamele ile muhacirlerin Konya'ya dönmelerinin sağlanmasına çalışılmıştır. Fakat başarılı olunamayınca iskan muhacirin teftiş reisi Mirliva Fevzi Paşa tarafından verilen talimatla gerekirse zor kullanılarak muhacirlerin Konya'ya gönderilmesini istemesi üzerine 40 kadar jandarma ile bölgeye gelen Kütahya jandarma komutanı muhacirlerin Konya'ya dönmeleri için ikna edilmeye çalışmış fakat başarılı olamamıştır. Muhacirler Konya'ya dönmeyeceklerini, kendilerinin ya Kilise yaylasına yerleşmelerine müsaade edilmesini veya Kütahya ve Afyonkarahisar illerinden uygun arazi verilmesini aksi takdirde Rusya'ya dönmek üzere pasaportlarının verilmesini talep etmişlerdir. Muhacirlerin bu kararlılığı karşısında konunun hassasiyeti iskan muhacirin teftiş reisi Mirliva Fevzi paşa tarafından Muhacirini İslamiye Komisyonuna iletilmiştir (BOA, A.MKT.MHM, NO: 529/19).

Sadaret makamından komisyona verilen cevapta Konya'dan firar ederek Hüdavendigar vilayetine gelen yüz altmış yedi hanede (hane sayısı on eksiltiştir) bin iki yüz küsur nüfus bulunmaktadır. Bunlardan yirmi yedi hanede yüz altmış nüfus iskân edilmek üzere Sivrihisar'a gönderilmiştir. Kalan muhacirlerin maddi durumlarının iyi olduğu devletin yardımına ihtiyaçlarının olmadığı görülmektedir. Çünkü herhangi bir yardım talebinde bulunmadıkları, kendi arabalarıyla pazara geldikleri zahire ve levazım ihtiyaçlarını karşıladıkları, küçükbaş ve büyükbaş gibi hayvan ihtiyaçlarını kolayca satın aldıkları görülmektedir denilmektedir (BOA, A.MKT. MHM. No: 529/70).

Hüdavendigar vilayetinde yaklaşık yüz kırk hanede bin küsur nüfus olduğu muhacirler Kilise Yaylası'na gelip halkın evlerine birer birer izinsizce yerleşmiştir. Afyonkarahisar ve Kütahya sancakları sınırlarında kendilerine münasip arazi verilirse oraya yerleşeceklerini ve Kilise yaylasını terk edeceklerini fakat Konya'ya gitmeyeceklerini kararlı bir şekilde ifade etmişlerdir. Bunun üzerine muhacirlerin bölge halkının arazi ve evlerine zarar vermemek şartıyla Hüdavendigar Vilâyeti sınırlarında uygun yerlere iskân edilmesi, Hüdavendigar ve Konya'da iskân edilmiş olanların da firarlarına izin verilmeyerek yerlerinde kalmaları emredilmiştir (BOA, A. MKT. MHM, 529/75).

Sadrazamlık makamınca muhacirlerin yerleştirilmeleri için uygun yer araştırılması istenmiş ve Hüdavendigar vilayetine çekilen telgrafname ile bazı sorular sorulmuştur (BOA, A. MKT. MHM, No: 529/75).

- Konya'dan Hüdavendigar'a gelmiş olan muhacirinin Karahisar taraflarında ve yahut Kütahya ile Karahisar arasında yerleştirilmeleri mümkün müdür?

- Bugün nüfusları ne kadardır?

- İdareleri nasıl olmaktadır? Bu soruların sorulma nedeni firari muhacirlerin bir şekilde iskân sorununu çözmektir.

Uzun araştırmalar ve incelemeler neticesinde muhacirlerin de talepleri üzerine Ketendere denilen yer onlara tahsis edilmiştir. 160 haneden oluşan muhacirlerin oturacakları evlerin inşası için ev başına ikişer bin kuruş harcanacağı bunun toplamda üç yüz yirmi bin kuruş tutacağı, yedişer yüz kuruşla birer çift hayvan, yüzer kuruşla zirai aletler ve yüz seksener kuruşla muhtelif tohumluk zahire satın alınacağı üç kalemin toplamı yüz elli altı bin sekiz yüz kuruş genel toplamın ise dört yüz yetmiş altı bin sekiz yüz kuruş tuttuğu, bu fiyatların minimum fiyatlar olduğu, bu fiyatlardan daha düşük bir rakamla ihtiyaçların karşılanmasının mümkün olmadığı ifade edilmiştir. Bu meblağın Maliye Bakanlığından istenilmesi için izin verilmesi talep edilmiştir (BOA. MKT. MHM,530/40). Ketendere'de meskenlerin inşasına başlanmış fakat yaklaşık bir seneye yakın bir zaman geçmesine rağmen evler bir türlü tamamlanamamıştır. Bunun üzerine Dâhiliye Nezareti Hüdavendigar vilayetine Karaçay muhacirleri için yapılan meskenlerin birçok noksanı olduğunu evler bitirilmeden tamir ihtiyacı duyacak bir hale geldiğini bir an önce evlerin tamamlanmasını emreden aşağıdaki telgrafi göndermiştir (BOA, DH. MKT, NO:1284/88).

Hüdavendiğar Vilayet Âlisine

Karahisarın Aziziye kazasında mütemekkin Cemil imzasıyla komisyona verilmiş ihtarnamede Kıtandere mevkiinde Karaçay muhacirleri için inşa edilmekte olan meskenin birçok olmakla beraber ikmal edilmeden evvel muhtaç tamir bir hale gelmiş olduğu beyan edilmekte olduğuna olbabdaki liva vilayeti âlilerince de musaddık bulunduğu bahisle mukaddime mezkûr komisyonca icra kılınan dermeyan mucibince iktizasının serian ifa ve inbası hususuna muhacirin idaresi ifadesiyle beyanına iktidar kılana olbabda. 28 zilhicce sene 1326.

Karaçay muhacirleri, Ketendere'ye yerleştirilmelerini isterlerken aynı zaman da Bolvadin Kazası dâhilineki miri çayırı zirai faaliyetlerde bulunmak için kendilerine verilmesini istemişlerdir ¹ (BOA. MKT. MHM, 530/40). Onların bu istekleri kabul edilmiş ve devlete yılda sekiz bin guruş gelir getiren miri çayır muhacirlere verilmiştir (BOA, DH. MKT, NO:1162/48,BOA, İ.HUS, NO:153/11). Fakat muhacirler kendilerine verilen bu çayırın senenin önemli bir kısmında sular altında kalarak ziraat yapmaya elverişsiz olduğunu belirterek kendilerine başka bir yer verilmesini talep etmişlerdir. Hüdavendiğar vilayetinden bu durumun araştırılması doğru ise komisyonca muhacirlere daha uygun bir yer verilmesi emredilmiştir (BOA, DH. MKT, 2628/79).

Muhacirlerden 100 hane (BOA, Y.MTV, NO: 300/114), Sivrihisar'ın Erten mevkiine yerleşmiştir. Fakat oranın havasına ve suyuna uyum sağlayamayarak ve birçok kayıp vermişlerdir. Bunun üzerine muhacirlerin bir kısmı Yalova ilinin Sultaniye denilen mevkiine bir kısmı ise Eskişehir'in Çifteler çiftliği yakınındaki Belpınar denilen yere göç etmişlerdir. Ancak gittikleri yerlerde de çok sıkıntılar yaşamışlardır. Yalova'ya göç eden gruptan Yusuf isimli muhacir: Dâhiliye Nezaretine çektiği telgrafta; Üç sene önce Rusya'dan gelerek Ankara'ya sevk edildiklerini oradan ise Erten denilen yere iskân edildiklerini fakat oranın çok kötü olan su ve havasının etkisiyle uyum sağlayamayarak birkaç ay içinde aile ve eşlerimizden doksana yakın ölü verdik, biz de hayatımızdan endişe duyarak bin bir meşakkatle Yalova'nın Sultaniye namındaki araziye göç etmek zorunda kaldık. Şimdi sefil ve sergerdan bir şekilde sokak ortasında kaldık. Lütfen bizleri bu bölgeye iskânımıza izinle bizlere iâşe verilmesini istirham ederiz, diyerek aşağıdaki telgrafi çekmiştir (BOA, DH. MKT, NO: 1301/2)

Dâhiliye Nezaret-i Celîlesi'ne

Ma'rûz-ı kullarıdır,

Üç sene mukaddem Rusya'dan Memalik-i Osmaniye'ye hicretle tabiiyet-i Devlet-i Aliye'yi kabul ve münasibe bir mahalde de iskânımızı istida etmezliğimiz üzerine Ankara'ya sevk ve izam ve Erten nam mevki'de de iskân olunmuş isek de oranın gayet vahim olan ab ve havasıyla katıyyen imtizâc edemeyerek birkaç ay zarfında aile ve rüfekamızdan doksan nüfus telef olduğu gibi bizler dahi hayatımızdan kat'-ı ümide etmiş

¹ Bkz. Ekler, Belge 1.

olduğumuzdan bin müşkülât ve sefaletle Yalova'ya gelmeğe mecbur olduk. Şimdi de orada sefil ve ser gerdan, sokak ortalarında kaldık. Lütfen duçar olduğumuz bunca mihen ve meşakkate terahhumen Yalova'da Sultaniye namındaki arazi-i hâliyyede iskânımızla beraber telefden vikaye zımnında tayinât ita buyrulmasını istida eyleriz. Her halde emr u ferman hazret-i men lehül-emrindir.

Fi 21 Şubat sene 1324 Karaçay muhacirlerinden beş hane namına Yusuf.

Bunun üzerine Dâhiliye Nezaretinden Ankara vilayetine bir emirname gönderilerek Yusuf isimli muhacirin verdiği arzuhalin araştırılmasını olayın iç yüzünün ortaya çıkarılmasını gerçekten Erten beldesinin havasının ve suyunun insanları orayı terke mecbur edip etmediğinin ortaya çıkarılmasını istemiştir (BOA, DH. MKT, N0: 1301/2). Ankara ilinden gelen cevapta muhacirlerin kendi istek ve arzularıyla Erten köyüne yerleştikleri şeklindedir. Fen memurları ve doktorlar tarafından verilen raporlarda beldenin havası ve suyunun yerleşim için müsait olmadığı göçmenlere söylendiği halde muhacirlerin ısrarla oraya yerleşmek istedikleri, bunun üzerine orada ev yapımına başlandığı, evlerinin yapımı ve çift sürececek hayvan bedelleri için hazineye büyük miktarda masraf yapıldığı, tohumluk ve yemeklik zahire ve ziraatları için de kendilerine yeteri kadar arazi verildiği ifade edilmiştir (BOA, DH. MKT, 2841/97).

Erten muhacirlerinden 36 hane 138 nüfus, Yalova'ya göç eden muhacirler gibi beldenin havası ve suyunun uyum sağlayamayarak çiftler çiftliğine bağlı sulak bir yer olan Belpınar mevkiine yerleşmek istemişlerdir² (BOA, DH. MKT, N0:1301/2). Kendilerine Çiftlik Müdüriyeti büyük bir kolaylık göstermiştir. Bu muhacirlere yanlışlıkla yazılsa gerek belgelerde çeçen muhacirleri denmektedir (BOA, DH. MKT, 1301/2). Hâlbuki gerek sözlü kaynaklar gerek yazılı kaynaklar Erten'de Çeçen muhacirlerinin değil Karaçay muhacirlerinin ikamet ettiğini söylemektedir.

Belpınar'a gelen Karaçay muhacirleri ilk zamanlarda çok zor durumlarda kaldılar. Büyük bir kısmı hasta durumdadır. Açlık ve barınma sorunu yaşadılar. Onları bu zor durumlarından kurtarmak için çiftlik idaresi tarafından nüfus başına birer kile buğday verilmiştir. Fakat bu yardımlar yeterli olmayınca muhacirlerden Ahmed oğlu Bekir aracılığıyla açlıktan yok olma derecesine geldiklerini söyleyerek kendilerine yeterli miktarda yemeklik buğday, zirai faaliyetlerde kullanmak amacıyla tohumluk ve ziraata uygun arazi verilmesini istirham etmişlerdir (BOA, DH. MKT, N0:1301/2_ 4, 13, 10, 2). İçişleri bakanlığına gönderilen telgrafname şu şekildedir:

Ankara vilayet Âlisine

4 kanuni sani 1924 ve 23 Şubat 1324 tarihli muharrerata zeyildir. Evvelce mahalli İskânlarına iade edilmiş ve otuz altı hanede 138 nüfustan ibaret bulunan muhacirin tekrar çiftler çiftliği dâhilindeki Belpınar mevkiine avdet ederek bunların ekseri hasta ve fevkalade zaruret ve ihtiyaç içinde buldukları canı muhafazayı hayatları için çiftlik tarafına dokuz

² Bkz. Ekler, Belge 2.

kanuni sanı 1324 tarihinde her birine ianeten verilen bir kile huntayı sarf ve istihlal ile yine pek ziyade duçar zaruret olup açıklıktan telef olmak derecesine geldiklerinden bahisle temin idareleri için miktarı kâfi yemeklik ve tohumluk, itasını ve Belpınar'dan münasip miktar arazinin ziraatlarına tahsis istid'a ettikleri ve mevkii mezkûr dört karyenin sulak mahalli olup kendileri ise civar karyelerde 3-5'er hane olarak müteferrikan yerleşmeye muvafakat etmedikleri mezkûr çiftlik müdüriyetinin işlerinin anlaşılmasına ve sulak mahalli olmak münasebetiyle muhacirin merkumesine mevkii mezkûra yerleştirilmesi mahzurdan salim olmayacağı gibi çiftlik dâhilinde müctemian diğer münasip bir mahalle tevattunada muvafakat itmekte olmalarına binaen diğer münasip bir mahalde iskânları vikayeden idarelerinin teminlerinin harbiye nezaret celilisinden alınan tezkerede dermeyan kılınmasına ve İş'arat nazaran iktizayı halin serian ifa ve inbasına himem. 2 Mart 1325.

Muhacirlerin dört köyün otlak ve yaylak mekâni olan Belpınar adlı yere yerleşmek istemeleri yetkililer tarafından endişe ile karşılanmıştır. Çünkü Belpınar, Kadı Kuyusu, İhsaniye ve Çifteler Karyelerinin iki yüz bin dönüm civarındaki tarlanın ve bunlara bağlı sekiz ağılın sulak ve merası durumundadır. Bölgedeki nüfus değişimleri ekonomik kayıplara ve toplumsal huzursuzluğa sebebiyet verebilir. Tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin aksaması hem köylülerin gelir kaybına hem de onlardan öşür ve ağnam vergisi alan devletin zararına olacaktır. Bu gibi sebeplerle muhacirlerin bir an önce Erten'e gitmeleri veya üçer beşer hane köylere dağıtılması düşünülmüştür. Yapılan teklifi kabul etmeleri durumunda eşya, aile ve geçici olarak yapılan kulübelerinin ücretsiz bir şekilde taşınacağı söylenmiştir. Fakat bu teklifler Karaçay muhacirler tarafından Belpınar suyundan (Sakarya Nehri) hoşlandıkları vazgeçmelerinin mümkün olmadığı şayet zor kullanılma durumunda son nefeslerine kadar mücadele edecekleri cevabıyla kabul edilmemiştir. Erten köyüne gönderilmeleri için Ankara ve Sivrihisar'dan yeterli miktarda Jandarma kuvveti gelmesine rağmen gönderilmeleri mümkün olmamıştır. Muhacirlere eğer Erten'e geri dönmezlerse Ertedeki ev ve arazilerinin alınacağı söylenmiş olmasına rağmen geri adım atmamışlardır (BOA, DH. MKT, NO:1301/2_4, 13, 10, 2).

Ankara valiliği de muhacirleri Ertene geri getirmenin mümkün olmadığı kanaatine varınca Dâhiliye Nezaretine bir yazı ile muhacirlerin Belpınar'a yerleştirilmelerinin daha uygun olduğunu bildirmiştir.

Ankara'ya gelen muhacirlerden 190 hane havasını ve suyunu beğendikleri Yakapınar'a yerleşmişlerdir (BOA. Y.MTV,29/164). Fakat Yakapınar'a gelmeden önce evler yapıncaya kadar Ankara'da misafir edilmişlerdir. Evlerin inşası bitince devlet töreni düzenlenerek evler sahiplerine teslim edilmiştir. Muhacirler üç defa Padişahım çok yaşa diyerek memnuniyetlerini bildirmişlerdir. Daha sonra Hüdavendigâr vilayetinden gelen 27 hane ile birlikte Yakapınar toplam 217 haneye ulaşmıştır.

Yakapınar köyünün ismi daha sonra Ertuğrul (BOA, DH. MK, NO:1201/4), Erten Köyünün ismi Süleymaniye (BOA, DH. MHK, NO:1235/59), Başhöyük'ün ise Ümran-ı Hamidiye olarak değiştirilmiştir (BOA, DH. MKT, NO:1140/6), (BOA, A.MCT. MHM, NO:530/9), (BOA, İ.HUS, NO:149/65).

Kafkasya'dan göç ederek gelen her topluluğa yaygın ve yanlış olarak “Çerkez” denilmesi ve kayıtlara da bu şekilde yansıtılmış olması sebebiyle Osmanlı topraklarına göç eden Karaçay-Malkarlı nüfusunu tespit etmek mümkün olmamıştır (Bice,1990: 122)

İkinci göç dalgasıyla yaklaşık 750 hane civarında aile Anadolu'ya göç etmiştir. Bunların 400 hane civarı Konya vilayetine gitmiştir. Bu 400 aileden 150-180 civarında aile Konya ilinden ayrılmışlardır. 350 civarında aile ise Ankara iline gelmişlerdir. Bu ailelerden 100 civarı Eskişehir'in Beylikova ilçesinin Erten köyüne, 50 civarındaki aile Ankara Gölbaşındaki Yağlıpınar köyüne, 190 civarındaki aile ise Eskişehir'in Sivrihisar İlçesinin Yakapınar köyüne yerleştirilmiştir. Bu göçler haricinde de 1907 yılında Çegem bölgesinden 70-80 civarında bir aile önce Bursa iline gelmiş fakat buraya uyum sağlayamayarak İncehisar ilçesine bağlı Doğlat köyüne yerleşmişlerdir.

Birinci ve ikinci göç dalgasıyla birlikte 1200-1250 civarında aile Anadolu'ya göç etmiştir. Ailelerin nüfus ortalamaları yüksektir. Osmanlı belgelerinden çıkardığımız kadarıyla bu rakam altı yedi civarındadır. Karaçay ve Malkar bölgesinden gelen hane sayısını 7 ile çarptığımızda göç edenlerin sayısı dokuz bini aşmaktadır.

SONUÇ

Tarihin en eski çağlarından itibaren Doğu ve Batı arasında bir köprü vazifesi gören Kafkasya, birçok millete ev sahipliği yapmış ve yapmaya devam etmektedir. Bu milletlerden birisi de Karaçay-Malkar Türkleridir. Kökenleri Kimmer, Saka, Hun, Bulgar, Alan ve Kıpçak Türklerinin binlerce yıl süren etnik karışma ve kaynaşmasından süzülerek ortaya çıkmış bir Türk halkı olan Karaçay-Malkarlar Elbrus Dağı eteklerinde uzun yıllar yaşamlarını devam etmişlerdir. Osmanlı Devleti ve Rusya arasında 1829 yılında imzalanan Edirne Antlaşmasından sonra bölge tamamen Rusya'nın eline geçmiştir. Rusların her geçen gün baskılarının artması üzerine Karaçay- Malkarlar gruplar halinde Osmanlı topraklarına göç etmeye başlamıştır.

Asırlar boyunca yaşamış oldukları yerleri terk etmek zorunda kalan Karaçaylılar göç esnasında açlık, kıtlık ve salgın hastalıklar gibi sebeplerle büyük kayıplar vermişler ve çok sıkıntılar çekmişlerdir. Kafkasya'dan çıkarken amaçları kutsal topraklara yerleşmek olmasına rağmen Sultan II. Abdülhamid'in ve bazı devlet adamlarının tavsiyeleriyle büyük kısmı Anadolu'nun muhtelif yerlerine yerleşmişlerdir. İskânlarının Kafkasya'nın coğrafi özelliklerini taşıyan dağlık ve yüksek yerler olmasını istemişlerdir. Fakat bu her zaman mümkün olmamıştır. Yerleştirildikleri beldenin havasına ve suyuna uyum sağlayamayarak yerleştirildikleri yerleri terk ederek daha uygun yerler aramışlardır. Sıtma, tifo gibi hastalıklar ve savaşlar Karaçaylıların birçok kayıplar vermesine ve büyük acılar çekmelerine neden olmuştur.

Osmanlı Devleti imkânları ölçüsünde Karaçay muhacirlere her türlü yardımcı yapmaya çalışmıştır. Onlar için yeni evler inşa etmiş, ziraat yapabilecekleri toprak tohumluk-yemeklik buğday vermiş, çift süreceklere hayvan yardımında bulunmuştur.

Bugün, Karaçay muhacirleri her türlü olumsuzluğu aşarak ülkenin vazgeçilmez bir unsuru haline gelmişlerdir. Kendi aralarında bütünleşerek, farklı etkinliklerde bulunarak her geçen gün biraz daha organize bir şekilde hareket etmektedirler. Kurdukları dernek ve vakıflarla Karaçay kimliğini güçlendirmeye ve kültürel etkileşimi arttırmaya çalışmaktadırlar.

KAYNAKLAR

- BAĞCI, Abdurrahman. “Bashüyük Karaçay-Malkar Türklerinin Muhacereti”. Konya 2003.
- BİCE, Hayati.(1991). Kafkasya’dan Anadolu’ya Göçler. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- KALLİMCİ, Hasan.(2002). Karaçay Türklerinin Köyü Gökçe yayla. Ankara: Bengü Yayınları.
- KALLİMCİ, Hasan.(2014). Önce Hürriyet. Ankara: Bengü Yayınları.
- TAVKUL, Ufuk. (2014). Eskişehir: Aycarık Dergisi.
- YILMAZ, Nevruz. (2000). “Türkiye’de Yaşayan Karaçaylılar”. Eskişehir: Birleşik Kafkasya Dergisi, Ocak-Şubat-Mart 2000, S:21, s.25-30.

Arşivler:

Sadaret, Mektubi Mühimme Kalemî Evrakı

- BOA, A.MKT. MHM,530/40
- BOA, A.MKT. MHM, NO:529/75
- BOA, A.MKT. MHM, NO: 529/19
- BOA, A. MKT. MHM. No: 529/70
- BOA, A.MKT. MHM, NO:530/9

Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemî

- BOA, DH. MKT, NO:1284/88
- BOA, DH. MKT, NO:1162/48
- BOA, DH. MKT, 2628/79
- BOA, DH. MKT, NO:1301/2_ 4, 13, 10, 2
- BOA, DH. MKT, 2841/97
- BOA, DH. MHK, NO:1201/4
- BOA, DH. MHK, NO:1235/59
- BOA, DH. MKT, NO:1140/6

Yıldız sadaret resmi maruzat evrakı

- BOA, Y, A. RES, No: 29/41

Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı

BOA, Y.MTV, NO:300/114

BOA, Y.MTV,29/164

BOA, Y.PRK. ZJ, NO:48/46

İrade Hususi

BOA, İ.HUS, NO:153/11

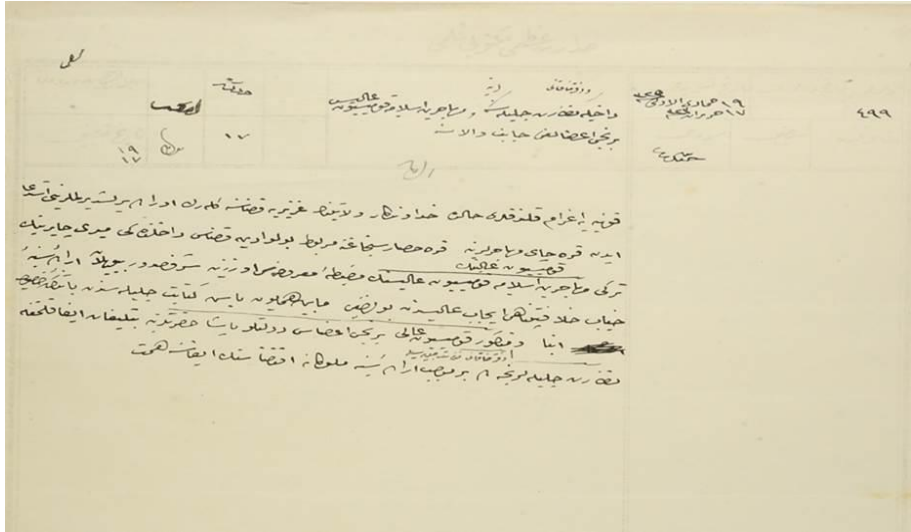
BOA, İ.HUS, NO:149/65).

EKLER

Belge 1. Karaçay Muhacirlerine Bolvadin Miri Çayırın Terki

Dâhiliye nezaret celicesine ve muhacirin İslami komisyon âlisi Birinci azalığı canibi valasına

Konyaya i'zam kılındıkları halde Hüdavendigâr vilayetinin Aziziye kazasına gelerek orada yerleştirilmelerini istid'a eden Karaçay muhacirlerine Karahisar Sancağına merbut Bolvadin kazası dahilindeki miri çayırın terki komisyon âlinin mazbatai maruzası üzerine şerefsüdur buyrulan iraei seniyye cenab-ı Hilafet penahi icabı âlisinden mabeyni hümayun baş kitabet celilesinden ba tezkere inba ve mezkûr komisyon âli birinci azası devletlû paşa hazretlerine tebligat ifa kılınmakla nezareti Celilelerince bir mucibi irad-ı seniyye mülükane iktizasının ifasına himmet. Cemaziyel ula sene 1325-18 Haziran sene 1323

BOA. MKT. MHM, 530/40

Belge 2. Karaçay Muhacirlerinin Tabiat Şartlarından Dolayı Yerlerinin Değiştirilmesi

Dâhiliye Nezaret-i Celîlesi'ne

Devletlü efendim hazretleri,

Evvelce iskân olundukları Sivrihisar Kazası'na tâbi' Erten karyesinin ab u havasıyla imtizaca edemeyerek birçok vefiyat vermeleri üzerine karye-i mezkûreyi terk ile Çifteler Çiftliği dâhilinde vaki' Belpınar mevki'inde tavattun etmek isteyen Karaçay muhacirleri hakkında vârid olan 29 Temmuz sene 1325 tarih ve dört yüz otuz dört numaralı tahrirat-ı âliye-i Nezaret-penâhîleri Sivrihisar ve Mihaliççık kaymakamlıklarına tebliğ edilmiştir. Mezkûr Çifteler Çiftliği Eskişehir kazası dâhilinde bulunduğundan keyfiyetin kaza-yığ mezkûrun tâbi olduğu Hüdavendigâr Vilâyeti'nde emr u izbârına müsaade buyrulması babında emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.

Fî 10 Şaban sene [1]327 ve fî 13 Ağustos sene [1]325 / [27 Ağustos 1909]

.....Ankara Vali Vekili

.....Ferik Hasan Hüsni

BOA, DH. MKT, N0:1301/2